

OSMANLI VİLAYET SALNAMELERİNE GÖRE OSMANCIK
ACCORDING TO OTTOMAN PROVINCIAL YEARBOOKS OSMANCIK

Doç. Dr. Adem KARA

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi ABD,
Gölköy Kampüsü, ademkara19@gmail.com Bolu/Türkiye

ÖZET

Osmanlı devletinde siyasi ve idari yönden Tanzimat'ın ilanı önemli bir dönüm noktasıdır. Yapılan pek çok iyileştirme ve yenileşmenin yanında, resmi olarak devletin, ziraat, sanayi, iktisadi, idari, üretimden tarihe bir yıllık sürede hesaplaşmasını özet olarak içeren salnamelerin yani yıllıkların basılmaya başlandığı bir süreçtir.

Salname ya da yıllık kelime manası olarak, belirlenmiş bazı konularda her yıl yapılan çalışma sonrası basılan eserler için kullanılan bir terimdir. Bu eserlerde ait olduğu yıla dair ait olduğu vilayetin tüm gelişmelerini özet olarak bulmak mümkündür. Bizim için salnameler, olayların ait olduğu dönemde kaleme alınmış olunması ve bu eserlerin basılması önemli olmakla beraber şehrin o döneme ait anı kitabı olarakta görülebiliriz.

Ait olduğu bölgeye dair vermiş olduğu tarihi bilgilerin yanında, bölgeye dair içerdiği tüm bilgiler açısından değerlendirdiğimizde 19 ve 20. yüzyıl kent tarihi yazımı için oldukça önemli olduklarını ifade etmemiz gerekir. Salnameler zaman içinde içerik olarak oldukça zenginleşmiş ve oldukça fazla sayfaları olan eserler ortaya çıkmıştır.

Çorum ilinin günümüzdeki idari taksimatını oluşturan coğrafyaya dair bir çalışma yapmak için Osmanlı dönemi vesikalarında farklı bölgeleri incelemek zarureti bulunmaktadır. Çorum vilayetinin bugün karşımıza çıkan kazaların bazıları kaza, köy veya nahiye olarak görülmektedir. 1870'li yıllarda Osmancık Amasya Sancağına bağlıdır.

İfade ettiğimiz gibi zaman içinde farklı idari merkezlere bağlı olarak gördüğümüz Çorum ve kazalarına dair bilgiler, Sivas, Kastamonu ve Ankara vilayet salnamelerinde bulunmaktadır. Konuya ilişkin değişik tarihlerde çalışmalar yapılmış olmakla birlikte biz Osmancık özelinde salnamelerde yer alan bilgileri derlemeye çaba sarf edeceğiz. Doğrudan asıl kaynaktan yapılan inceleme sonrası çalışmamızı şekillendirmek gayemiz olacaktır.

Biz çalışmamızda Sivas vilayetine bağlı olarak gördüğümüz Osmancık kazasına dair 1870'lerden 1907'ye kadar Sivas ve Ankara salnamelerinde yer alan idari yapı, nüfus, eğitim ve ekonomi gibi konuları derlemeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Osmancık, Salname

ABSTRACT

The declaration of Tanzimat in the Ottoman state in terms of politics and administration is an important turning point. In addition to many improvements and innovations, it is a process in which the yearbooks, which include the summarization of the state officially, in a year, from agriculture, industry, economic, administrative, production, in a year.

It is a term used for works published every year as a salname or an annual word meaning on certain topics. In these works, it is possible to summarize all the developments of the province to which it belongs. Although it is important for us to write the yearbooks at the time of the events and to print these works, we can also see the city as a memory book of that period.

In addition to the historical information it gives about the region it belongs to, it should be stated that they are very important for 19th and 20th century urban history writing when we evaluate them in terms of all the information it contains. Over time, the yearbooks have been enriched in terms of content and works with many pages have been created.

In order to conduct a study on the geography that constitutes the administrative division of the province of Çorum, it is necessary to examine different regions in the Ottoman period documents. Some of the accidents that we encounter today

in Çorum province are seen as accidents, villages or subdistricts. It was connected to the Osmancık Amasya Sanjak in the 1870s.

As we have stated, information about Çorum and its accidents, which we have seen in different administrative centers over time, are found in the provincial yearbooks of Sivas, Kastamonu and Ankara. Although studies have been carried out on different dates on the subject, we will try to compile the information included in the yearbooks in Osmancık. It will be our aim to shape our work after a direct examination from the original source.

In our study, we will try to compile the issues such as administrative structure, population, education and economy in the yearbooks from the 1870s to 1907 regarding the Osmancık accident, which we see in Sivas province.

Keywords: Ottoman, Osmancık, Salname

1.GİRİŞ

Osmancık pek çok medeniyetin izlerini taşıyan oldukça zengin bir kültürel miras üzerinde yer almaktadır. Hititlerden Pers medeniyetine, Selçukludan Osmanlı Devleti'ne pek çok küçük büyük uygarlığın izini taşımaktadır. Eflanos olarak ifade edilen Osmancık, Türk egemenliğine 1075'te girmiştir. 14 yüzyıl başlarında bölgeyi hakimiyetinde bulunduran Danişmentliler Beyliğinin yıkılması ile Osmancık önce Anadolu Selçuklu Devleti hakimiyetine girer, 14. Yüzyılın sonlarına gelindiğinde ise artık Osmanlı devleti bölgeyi hakimiyetine almıştır.

Timur ile yapılan Ankara savaşı sonrasında dağılan Türk birliği sebebiyle bölgede Türkmen beyleri ile karşılıklı mücadeleler olmuştur. II. Murad harekete geçerek Lala Yörgüç Paşayı Osmancık'ta egemen olan Haydar Bey'in üzerine göndermiştir. Yapılan mücadelelerin ardından 1427 yılında Osmanlı Devleti tekrar bölgeye hakim olmuştur. (Yurt, 1982)

Osmanlı Devleti idaresinde Osmancık 1423 yılında Amasya'ya, 1590'da alınan nüzul vergisinin kazalara tevzi'ini gösteren defterde Osmancık kazası bu defterde Canık (Samsun) sancağına bağlı olarak gösterilmiştir. İdari olarak 16. Yüzyıldan itibaren önce Çorum'a bağlı gördüğümüz kaza 1867 yılında Amasya'ya bağlanmıştır. Halkın Amasya ile alakalı şikayetleri dikkate alınarak 1894 yılında tekrar Çorum'a bağlanacaktır.

Sivas Vilayet salnamelerinde, 1870'lerin başlarında Amasya Sancağına bağlı ve kaza konumunda olan Osmancık Kazasında on dört mahalle, iki nahiye (Zeytun, Hacı Hamza) bulunmaktadır. Bu tarihlerde yedi yüz elli hane olup, yüz on dokuz köy bağlıdır. 1880'den itibaren Nahiye sayısı beşe çıkarılmıştır. (Hacı Hamza, Kızıltepe, Dodurga, Akvıran, Karavıran) Bu tarihte Zeytun Nahiyesi idari teşkilattan kaldırılmıştır. (Kara,2016)

2.KAZANIN İDARESİ

Kazanın mahalleleri değişik dönem ve kaynaklara göre bazı farklılıklar göstermektedir. 1576 tarihli Mufassal Tahrir Defteri'nde kazaya ait Osmancık merkez nahiyesi, İncesu, Çepni, Saz, Öyücek, Pelitbükü, Sakız, Bayır, Mihmadselam olmak üzere 9 adet divan (Baykara, 1988) bulunmaktadır. Bu divanları oluşturan köylerin sayıları ise: Osmancık merkez nahiyesi 9 köy, İncesu Divanı 11 köy, Çepni Divanı 11 köy, Öyücek Divanı 9 köy, Mihmadselam Divanı 4 köy, Bayır Divanı 24 köy, Pelitbükü Divanı 8 köy, Saz Divanı 8 köy, Sakız Divanı 46 köy. (Bulduk, 1992)

1836 tarihli nüfus yoklama defterinde, Osmancık'a ait 14 köy ve 2 çiftliğin adı geçmektedir. (BA. D.CRD. 692.) 1844 yılına ait Temettuât Defterlerinde ise 25 köye rastlanmaktadır. (BA. ML. VRD.

TMT. 893, 894, 895, 896, 897, 898, 900, 901, 902, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 912, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 923, 924, 925.) Sivas Vilâyet Salnamelerinde geçen köy sayıları ise: 1870 ve 1871 tarihli salnamelerde köy sayısı 29 olarak gösterilirken, (SVS. 1287, s.69; SVS. 1288, s.70.) 1876 tarihli salnamede 32 olarak verilmiştir. (SVS. 1293, s. 107.)

1844 yılına ait Temettuat defterinde Osmancık Kazasının köyleri şu şekilde belirtilmiştir. Ağzısu, Akviran, Alpagud, Ardıç, Berk, Çiftlik, Dânişmend, Dodurga, Durucasu, Gökdere, Güneşviran, İncesu, İstir, Karaçay, Kargı, Kızıltepe, Kumcubaba, Kuyucak, Obruk, Obruk Mehmet Dede Tekkesi, Öbektaş, Sarpun, Secigen, Sekü, Tekmen ve Tutuş'tur. (BA. ML. VRD. TMT. 893, 894, 895, 896, 897, 898, 900, 901, 902, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 912, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 923, 924, 925.)

1870 (SVS. 1287, s.69.) tarihli Sivas Vilâyet Salnamesinde 7 mahalle zikredilirken, 1871 (SVS. 1288, s.70.) tarihli salnamede 14 mahalle ve 1876 (SVS. 1293, s. 106.) tarihli salnamede 12 mahallenin adı geçmiştir.

A. Kaymakam ve Belediye Başkanları:

Sivas Vilayet Salnamelerinde yer alan bilgiler ışığında 1884 yılında Amasya Sancağına bağlı olan Osmancık'ta bir belediye teşkilatının oluşturulmuş olduğunu görmekteyiz. Osmancık Kazasına dair salnamelerde verilen bilgilerden hareketle 1902 yılında Belediye reisi olarak zikredilen Hacı Mehmet Ağa ilk belediye başkanı olarak kabul edilmekle birlikte bu bilgiden hareketle belediyenin kuruluşunu 1902 yılı olarak ifade edebiliriz. 1902 yılına kadar salnamelerde Belediye Meclis başkanı olarak zikredilmektedir.

Sivas ve Ankara Vilayet salnamelerinde yer alan bilgiler ışığında Osmancıkta görev yapan Kaymakam ve Belediye reislerini aşağıdaki tablolarda ifade edilmiştir. (SVS ve AVS.)

Sene	Belediye Başkanları	Sene	Kaymakamlar
1870-71	Ahmet Ağa	1870	Hami Mustafa Ağa
1872	İsmail Ağa	1871	Ahmet Efendi
1875	Hacı Osman Efendi	1872	Ahmet Tevfik Efendi
1876	Mustafa Efendi	1875	İzzet Bey
1880-83	Hasan Efendi	1876	Hasan Tahsin Efendi
1884	Mustafa Ağa	1880-87	Mehmet Şevki Efendi
1886	İbrahim Tufan Bey	1888	İsmail Hakkı Efendi
1888	Mustafa Ağa	1890	Hasan Rıza Efendi
1890	Mustafa Efendi	1900-02	Mustafa Sadık Bey

1902	Hacı Mehmet Ağa	1907	Osman Feyzi Efendi
1907	İbrahim Ağa		

3.KAZANIN NÜFUSU:

Osmancık Kazasının yıllar içinde bağlı olduğu vilayetleri yukarıda belirtmiştik. 1870'lerin başından itibaren kazanın nüfus durumunu salnameler ve diğer kaynaklardan değerlendirdiğimizde karşımıza çıkan tablo şu şekilde olacaktır. (SVS, 187-71-72-80-82-90. AVS, 1902-03-07)

Yıl	İslam	Gayri Müslim	Muhacir	Rum	Ermeni	Genel toplam
1870						11.226
1871						11.497
1872	20.306		86			20.392
1880	7.576	46 Kıpti Müslim		2	1	7 626
1882	7.573	4				7.577
1890	7.855	43 Kıpti Müslim	114	3	1	8.016
1900	27.833				62	27.895
1902	31.272			3	60	31.335
1903	27.441					27.441
1907	29.473	87				29.560

1873-74 yıllarına ait salnamede ise 12 mahalle, 32 köy ve 750 hane olarak bilgi verilmiştir. (SVS, def'a 7-8.) 1900 yılında Osmancık Kaza merkezinde 917, köylerinde 4084 hane olmak üzere toplam 5001 haneden oluşmaktadır. 1907'ye gelindiğinde toplam 6171 hane bulunmaktadır. 1893 tarihli veri ise; (Karpat, 2003)

	Müslüman	Rum	Ermeni	Protestan	Toplam	Genel
--	----------	-----	--------	-----------	--------	-------

	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Toplam
1893	8.594	8.997	-	3	26	19	-	-	8.620	9.019	17.639

4. KAZANIN EĞİTİM DURUMU:

Osmancık kazasının eğitim durumuna dair 1870'lerde on dört mektepte 470 öğrenci ve iki ilmiye medresesinde 3 öğrenci bulunduğu belgelere yansımıştır. Zaman içerisinde bu okulların sayısının on dokuza kadar çıkmış olduğunu ve buna paralel öğrenci sayısının da artmış olduğunu tespit edebiliyoruz.

1907'de kazada doksan bir İbtidai mektebi, bir Rüştüye ve yedi medrese bulunduğu kaydedilmiş olmakla birlikte, buralarda eğitim gören öğrenci sayısına dair bir bilgi bulunmaktadır. Kazada Rüştüye mektebi 1898'de açılmış olup, 50'ye yakın öğrenci ile öğretim yaptığını ve 1904'te kapatıldığını tespit ediyoruz.

5. KAZANIN DİNİ VE KÜLTÜREL HAYATI:

Osmancık Kazası başta adı olmak üzere önemli bir rivayetinde kaynağı olmuştur. Öyle ki; Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey döneminde bölgeyi ele geçirerek burada bir cami inşa etmesi kazanın isminin Osmancık olarak belirlenmesine sebep teşkil ettiği yöndedir.

Şehrin ortasında oldukça büyük bir kale (Kandiber) bulunmaktadır. Kalenin etrafı ise kaza halkının yaşama alanı olup başta sadrazam Koca Mehmet Paşa'nın yaptırdığı cami olmak üzere pek çok önemli yapıya sahiptir. 1907 yılına ait salnamede 4 tekke, 80 çeşme, 4 hamam, 5 han, 8 fırın ve 79 cami bulunmaktadır.

Osmancıkta dini ve kültürel hayatı zenginleştiren en önemli varlık tekke ve zaviyesinin yanında meftun bulunan, Hz. Ali (R.A) Hazretlerinin sekizinci kuşaktan akrabası olduğu belirtilen Seyyid Ali Koyun Baba'nın türbesidir. Bölgeden gelip geçenlerin konakladığı ve ihtiyaçlarını karşıladığı Koyunbaba hazretleri tekke ve türbesi halen insanların ziyaretgahlarından biridir.

6. KAZANIN EKONOMİK YAPISI:

Kazasının ekonomik kaynaklarına ilişkin salnamelerden hareketle tarım, hayvancılık ve ormancılığı ifade edebiliriz. 1907 salnamesinde kazanın arazi büyüklüğü 213.930 dönüm olarak verilmekte, 106.415 dönümü boş, ekili olmayan mezra olup geriye kalan arazi ekilebilir hüviyettir.

İfade edilen bu arazide buğday, arpa, pamuk, pirinç, üzüm yanında her türlü sebze ve meyve yetiştirilmekte ve ekonomik kazanç elde edilmektedir. Ayrıca Kızılırmakta 50-60 kıyyelik balık çıkarıldığı belirtilmektedir. Osmancıkta Perşembe günleri Pazar kurulmakta hayvan, zahire ve her türlü şey bugün alınıp satılmaktadır.

Kazada küçük baş hayvancılığın yoğun olduğunu ifade edebiliriz. Bölgede, Kıl keçisi, tiftik keçisi, koyun, manda, sığır, katır, eşek yetiştirildiği belirtilmektedir. 1893-1903 yılları arasında kazada ortalama 30.000 arası koyun, ortalama 50.000 tiftik mevcuttur. 4000 karasığır, 1500 manda, 2000 eşek, 150 beygir ve 60 katır kaydedilmiştir. Senelik 14000 okka yapağı ve 15000 okka tiftik ve 5000

okka kıl elde edilmektedir. Osmancık, senelik vergisi 301.162 kuruş, aşar bedeli 524.500 kuruş ve ağnam bedeli 304.299 kuruştur. Belediye geliri ise 20000 kuruş olarak ifade edilmektedir.

Kazanın sanayi üretimi konusunda ifade edilebilecek pek bir değeri olmamakla birlikte az miktarda siyah beyaz keçe dokuması yapıldığı bilinmektedir.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nde, 19. Yüzyılda yayınlanmış olan resmi vilayet salnameleri muhakkak ki ait olduğu bölgeye dair önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Bu çalışmada salnamelerden hareketle Osmancık ilçesinde dair sosyal, idari, ekonomik her türlü bilgi derlenerek ifade edilmeye çalışılmıştır. 1870'lerden 1907 yılına kadar bölgeye dair kaleme alınmış tüm bilgiler derlenerek ifade edilmeye çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

BA. D.CRD. 692.

BA. ML. VRD. TMT. 893, 894, 895, 896, 897, 898, 900, 901, 902, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 912, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 923, 924, 925.

Ankara Vilayet Salnameleri

Baykara T. (1988). Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş-I Anadolu'nun idari Taksimatı, Ankara.

Bulduk, Ü. (1992). "XVI. Yüzyılda Çorum Sancağı I: Çorum Sancağının Osmanlı İdari Teşkilatındaki Yeri, OTAM, sa:3, ss.129-167.

Çanlı, M. (2013). Ankara, Kastamonu, Sivas Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Çorum (1869-1908), Çorum Belediyesi Kültür yayınları, Çorum.

Yurt Ans. (1982). "Çorum", c.III, İstanbul Anadolu Yayınları.

Kara, A. (2016). Çorum Sancağı, Lambert Academic.

Karpat, K. (2003). Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikler, TVY Yayınları.

Sivas Vilayet Salnameleri.